

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
Pedagogická fakulta
Katedra českého jazyka a literatury

LUBICA OMASTOVÁ
III. ročník – prezenční studium

Obor: český jazyk se zaměřením na vzdělávání a hudební kultura se zaměřením na vzdělávání

SVĚT SPASÍ KRÁSA
(ČEMU VĚŘIL F. M. DOSTOJEVSKIJ)
Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Vala, Ph.D.

OLMOUC 2010

Poděkování

Děkuji Mgr. Jaroslavu Valovi, Ph.D., za odborné vedení práce, poskytování rad a ochotu při konzultacích, ale i přátelům, kteří se mnou sdíleli své dojmy z vlastních životních zkušeností souvisejících s tématem práce.

Prohlášení autora

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 26. června 2010

.....
vlastnoruční podpis

Obsah	Strana
ÚVOD.....	5
1 BIOGRAFIE.....	7
1. 1 BIBLIOGRAFIE.....	12
1. 2 SPISOVATELOVY ZAČÁTKY.....	14
2 ANALÝZA VYBRANÝCH DĚL.....	16
2. 1 ZÁPISKY Z PODZEMÍ.....	16
2. 2 ZLOČIN A TREST.....	20
2. 3 BRATŘI KARAMAZOVI.....	28
ZÁVĚR.....	36
POUŽITÁ LITERATURA.....	39
INTERNETOVÉ ZDROJE.....	39

ÚVOD

Cílem této práce je aktivně se poohlédnout po životě a práci jednoho z největších spisovatelů všech dob, Fjodora Michajloviče Dostojevského. Jde především o náhled na jeho tvorbu jako na odkaz čtenáři. Zajímá mě hlavně, co chtěl jako spisovatel člověku předat. Na co myslel? Je to všechno, co napsal skutečné nebo jen fikce, výmysl? Celý jeho život byl neustálým bojem se společenským řádem. Nikdy se mu nepodařilo vymanit se ze svého vlastního Petrohradu. Jeho dílo je považováno za cenný zdroj idejí a lidských pocitů.

Člověk, který vezme tato díla do rukou, je díky všeobecnému povědomí připraven na nevšední zážitek. Ovšem ne každý jej snese. Ve svých dílech chtěl světu ukázat složitost ruské povahy. Která z jeho postav byla ta, která měla pravdu? S kterou z nich se nejvíce ztotožňoval? Je možné vůbec odpovědi na tyto otázky nalézt? Myslím, že ať už napíšu cokoliv bude se jednat o subjektivní názor.

Název práce je jedním z jeho citátů. A tuto myšlenku můžeme nalézt snad ve všech jeho písemnostech. Jako spisovatel dokázal najít krásu ve všech směrech. Jako člověk si svou krásu možná nikdy nenašel. Krása se může jevit jako špatná i dobrá. V protikladech žijeme své životy dnes a denně. Tak proč by zrovna krása měla zachránit svět? Svět se neustále proměňuje a vyvíjí. Ale zároveň je dokázáno, že dějiny se točí pořád dokola. Lidé opakují své skutky, chyby, činy. Každý z nás aspoň jednou v životě udělal něco, na co není hrdý. A každý z nás má svou hranici ‚chlípnosti‘. Všichni chybujeme, věříme, milujeme i nenávidíme.

Moje práce pojednává o Dostojevského životě a událostech, které měly význam na jeho rozvoj osobnosti. Díla, která jsem k analýze vybrala, mnou byla pečlivě prostudována. Nebylo lehké se rozhodnout, která z nich mají pro toto téma práce stěžejní význam, neboť celá bibliografie je rozsáhlá a působí nejlépe jako celek. Hrdinové těchto děl většinou působí jako filosofové, kteří jsou ovlivněni svým vnitřním bojem. První z nich je úředník z novely *Zápisky z podzemí*, který má potíže se svou vnitřní identitou. Druhý je Raskolnikov, člověk, kterého životní situace dohnala k extrémním názorům, hlavně co se týče základních principů dobra a zla. A posledním jsou synové Fjodora Karamazova, čtyři bratři, kteří jsou na první pohled velmi rozdílní a přitom je úzce spojují geny jednoho rodu. V závěru práce se pokusím

nastínit svůj subjektivní názor na tato díla a osvětlit trochu blíže citát v názvu mé práce.

Takto charakterizoval Dostojevského sovětský kritik A. V. Lunačarskij:

„ Všechny jeho povídky a romány jsou jediná žhavá řeka jeho vlastních prožitků. Je to vášnivá snaha dobrat se své vnitřní pravdy...

Na jedné straně odpor a hněv proti skutečnosti a na druhé straně vášnivá víra v usmíření všech protikladů, byť ve světě záhrobním, byť v řádu mystickém...“

1 BIOGRAFIE¹

Fjodor Michajlovič Dostojevskij se narodil ve farnosti Petra a Pavla v Moskvě 30. října roku 1821. Otec Michail Andrejevič Dostojevskij pracoval jako štábní lékař v Marijinské nemocnici, později dokonce v hodnosti plukovníka. Celá rodina bydlela blízko otcova zaměstnání, v malém domě blízko nemocnice. Fjodor pocházel z velmi početné rodiny. Měl sedm sourozenců. V rodině se často mluvilo francouzsky. Spolu s bratrem Michailem byl Fjodor umístěn otcem do francouzského penzionátu Suchardov.

Ve svých devíti letech viděl Fjodor poprvé v divadle *Loupežníky* od Schillera a ten se později stal jedním z jeho velkých literárních vzorů. V roce 1834 vstoupil Fjodor Michajlovič do soukromého penzionátu L. I. Čermaka. Poté studoval v Petrohradu na Inženýrském institutu v Michajlovském paláci (tzv. Zámek inženýrů). Dne 27. prosince 1840 byl jmenován junkerem s právem nosit střápec. O dva roky později postupuje dále v hodnosti podporučíka.

V roce 1844 nastoupil na místo v Odboru vojenských inženýrů v Petrohradě. Jinak se živil překlady a v této době se také seznámil s Turgeněvem. Rok 1845 je velmi významný, neboť vyšla Dostojevského prvotina *Chudí lidé*. Přítel Grigorovič se pomohl Dostojevskému seznámit s N. A. Někrasovem, básníkem, prozaikem a žurnalistou. Díky němu se *Chudí lidé* dostali do rukou V. G. Bělinskému, což byl uznávaný literární kritik a publicista. Hned o rok později vyšel *Dvojník*. „Je známo, že Někrasov se aktivně podílel na vydávání jistých sborníků tzv. ruské naturální školy. Do jednoho z nich, Petrohradského sborníku, začlenil i Dostojevského prvotinu.“²

Navzdory tomu, že se začínajícímu spisovateli relativně daří proniknout do literárního světa, začínají se u něj projevovat první náznaky nervové choroby. Poznatky z vlastního zdravotního stavu později využil pro dotvoření a ozvláštnění několika svých postav (př. Kníže Myškin, Smerďakov). V listopadu následuje povídka *Pan Procharčín* a v roce 1847 *Bytná*.

V roce 1848 se Dostojevskému událo něco, co poznamenalo jeho mysl na celý život. Byl obviněn z účasti v kroužku utopického socialisty Michaila Vasiljeviče Butaševiče-Petraševského. Údajně se měla skupina scházet po různých bytech.

---

¹ PYTLÍK, R. F. M. *Dostojevskij: život a dílo*. 1. vyd. Praha: Emporius, 2008. 204 s.

² Spisovatelé.cz: *Nikolaj Alexejevič Někrasov* [online]. c2010 [citováno 7. 3. 2010]. Dostupný z [www: <http://www.spisovatele.cz/nikolaj-alexejevic-nekrasov>](http://www.spisovatele.cz/nikolaj-alexejevic-nekrasov)

A vypadá to tak, že v jednom z nich se Dostojevskij párkrát náhodně objevil. Setkal se tu s N. A. Spešněvem, o kterém se tvrdí, že se možná stal předobrazem Nikolaje Stavrogina z trilogie *Běsi*. V Dostojevského *Petrohradské kronice* existuje osobní vyjádření k tomuto zatčení a přesný záznam jeho výslechů. Zatčení proběhlo 23. dubna 1849, tři měsíce po vydání *Nětočky Nězanovové*. V Petropavlovské pevnosti, kde byl uvězněn píše svou výpověď (cituji ve zkratce, tak jak uznal za dostačující Radko Pytlík): „*Styky s Petraševským byly jen povrchní – propadl Fouriéovu učení³; popírá, že by šlo o svržení samoděržaví – podléhal vlivům Západu, zejména z Francie, jež upadla do revoluce v důsledku tamější krize; zajímal se a hovořil o škodlivosti cenzury – četl Korespondenci Bělinského s Gogolem – upozorňuje však na roztržku s Bělinským v posledním období; bez literatury nemůže být života společnosti.*“⁴ Dne 19. prosince téhož roku bylo na Semjonovské pláni přečteno odsouzení k smrti a vzápětí byla všem udělena milost. Dostojevskij byl zbaven šlechtictví a na Štědrý večer poslán na Sibiř. Svých jen těžko snesitelných několik let si odpracoval ve vojenské věznici v Omsku. Po nástupu cara Alexandra na trůn byly ukončeny trestanecké práce. Dne 2. března 1855 byl převelen do Semipalatinska k 7. sibiřskému pluku a právě zde také začíná psát své *Zápisky z Mrtvého domu*, které jsou jakousi výpovědí o životě v odsouzení.

Konečně se začalo blýskat na lepší časy a Dostojevskij dokonce začal pomýšlet na ženění. Nabídku k sňatku předložil vdově Isajejové. Neučinil by tak ale, aniž by neměl nadějně vyhlídky na udělení carovy milosti. Největší prioritou se pro něj však stává možnost publikovat. Svatba proběhla s M. D. Isajejovou 6. února 1857 v Kuzněcku. Později se k tomuto rozhodnutí vyjádřil takto: „*Kdybych věděl, že mám opravdu padoucnici, nikdy bych se neženil.*“⁵ V dubnu byla Dostojevskému následně vrácena práva stran šlechtického původu, avšak bez práva na navrácení majetku.

Dne 18. března 1859 se konečně podařilo Dostojevskému dosáhnout propuštění ze služby v hodnosti podporučíka, ovšem se zákazem vstupu do Petrohradu a Moskvy. Na přilepšenou dostal od redaktora Ruského slova zapláceno

---

³ Francois Marie Charles Fourier byl jeden z hlavních představitelů; utopického socialismu. Jeho „absolutní pochybnost“ spočívá ve zpochybnění všech názorů, dokonce i obecně přijímaných – především o samotné civilizaci. Další velký pojem jeho učení je „absolutní odchylka“, která vyžaduje zavržení všech dosavadních doktrín, učení, pravidel morálky a filosofí ostatních myslitelů.

^{4,5} PYTLÍK, R. F. M. *Dostojevskij: život a dílo*. 1. vyd. Praha: Emporium, 2008. s. 191 - 192.

1000 rublů za *Strýčkův sen*. Později se již trochu začala uklidňovat situace a Dostojevskij píše program nového časopisu *Vremja* (překlad: Čas), který začal vydávat se svým bratrem Michailem. V poslední době se také hodně zabýval myšlenkou na napsání velkého románu, jehož první část měly být pravděpodobně *Zápisky z podzemí*, později je zjištěno, že se jednalo o *Zpověď*, která nakonec vyústila v rozsáhlou trilogii *Uražení a ponížení*, vydanou až v roce 1861.

V listopadu dostal konečně na osobní žádost povolení přesídlit do Petrohradu. Důvod žádosti? Zdravotní stav. Každopádně se jednalo o život pod tajným dozorem, který byl zrušen roku 1875. Manželka však zůstala v Tveru.

Následuje období zesílení cenzury z důvodů několika článků uveřejněných v časopise *Vremja* (př. Požár, Osudová otázka). Díky náčelníku Dolgorukému měl Dostojevskij možnost několikrát vycestovat do ciziny, kde navštívil specialisty na nervové choroby a také párkrát podlehl hazardu. Nemluvě o několika prožitých chvílích s mladou lehkovážnou herečkou Apollinaire Suslovou. V těchto bujarých měsících se Dostojevskij nechává inspirovat k románu *Hráč*. A navíc bylo dne 24. ledna povoleno založení časopisu *Epocha*. Jejím redaktorem byl bratr Michail a Fjodor do něj přispíval svými články.

V noci ze 14. na 15. dubna 1864 zemřela Dostojevskému manželka a krátce potom, 10. července, bratr Michail na jaterní nádor a výron žluči do krve. Zhrzený Dostojevskij přebral povinnosti bratra a ujal se vedení časopisu. Rodina je zadlužena a Dostojevskij není daleko od upadnutí do absolutního zoufalství. Přispívá k tomu i mylné vědomí o tom, že je stále pod tajným dozorem: „*Po návratu z vyhnanství jsem stále pod dozorem...Ale jak bojovat s nihilismem bez svobody slova?*“⁶ Pravdu se dozvěděl až v roce 1870. Využívající svou tíži na mysli se Dostojevskij uchyluje k rozpracování románu *Zločin a trest*, o kterém ve své korespondenci píše jako o románu psaném pod karabáčem. Dokonce byl v tak těžké finanční situaci, že byl nucen prodat práva na všechno, co doposud napsal.

Dne 4. září 1866 se poprvé setkává s Annou Grigorjevnu Snitkinovou⁷, která se stala Dostojevského zapisovatelkou. Hned druhý den se dali do práce a za 24 dní byla hotova novela *Hráč*. Dne 15. února 1867 se oženil v Trojicko-Izmajlovském

⁶ PYTLÍK, R. F. M. *Dostojevskij: život a dílo*. 1. vyd. Praha: Emporium, 2008. s. 195

⁷ A. G. Dostojevská napsala rozsáhlou knihu *Život s Dostojevským*, ve které podrobně popisuje počátky jejich vztahu i společný život. Jedná se o paměti, korespondenci, různé dokumenty a zápisy společných rozhovorů. Jako spisovatelova stenografka měla možnost sledovat Dostojevského při práci a zaznamenávat tak své dojmy a vytvořit detailní soukromou podobiznu.

chrámu s A. G. Snitkinovou. Jejich věkový rozdíl činil 24 let. Dostojevského hráčská vášeň se však ani trochu nesnížila, dokonce se s tím svým přátelům a novému manželce netají a neustále jim píše o svých dluzech a finančních starostech.

V říjnu 1867 rozpracoval námět románu *Idiot*. Se svým záměrem se netajil nikomu a hlavní cíl formuloval takto: „*V současném pokolení je tolik sil a tolik vášně. Ale ničemu nevěří! Ukázat bezpříkladný idealismus s neomezenou citovostí. Chtěl bych vytvořit obraz ideálně krásného člověka... Celek mi totiž vychází v podobě hrdiny. Dva ze čtyř hrdinů se v mém nitru pevně vyhranili, ale právě hlavní, tj. první hrdina je neobyčejně slabý. Hlavně je třeba, aby ruský člověk dosáhl vnitřního sebeuvědomění – v pravdivost Nastasji Filipovny věřím dosud.*“⁸ Zároveň také řeší otázku Raskolnikova, o kterém se vyjadřuje ve svých dopisech A. N. Majkovovi jako o šílenci a hlupákov. Určitě s tím souvisí i skutečnost, že k napsání *Zločinu a trestu* byl vlastně donucen finanční situací, do které ho uvrhlo jeho hráčská vášeň.

V roce 1870 se německé listy vyjádřily o „nihilistické revoluci“ v Rusku a Dostojevskij na to reaguje pokusem o další senzaci, ještě větší než kterou se stal *Zločin a trest*, přestože si jako autor více cenil *Idiota*. Ve svých dopisech se o novém díle vyjadřuje jako o velké Ideji Atheismu, avšak původní název měl znít: Život velikého hříšníka a děj se měl celý odehrávat v klášteře. Román Atheismus přijal později název *Bratři Karamazovi*. Po celou tuto dobu pobývá v zahraničí, neboť v Rusku by se ocitl ve vězení pro dlužníky. Je si vědom svého stáří a román je naplánován na práci asi 6 let jako poslední slovo v jeho literární kariéře.

Během dalších let se Dostojevskij činil, například v románu *Výrostek*, znovu se pokusil o publicistickou dráhu a stal se odpovědným redaktorem časopisu *Graždančin*. V roce 1876 píše svému příteli P. V. Bykovovi o velkém zhoršení jeho nemoci: „*Padoucnice... mne částečně zbavila paměti, a tak jsem dokonce zapomněl (dočista zapomněl, ani trochu nepřeháním) i syžety svých románů a osoby, které v nich vystupují, a to i pokud jde o Zločin a trest. Nicméně všeobecný sled událostí svého života si pamatuji.*“⁹ V létě 1877 se rozhodl vrátit na místa svého dětství do vsi Darovoje (Tulská gubernie, Kasírský újezd). Zde si oživil důležitá místa svého života, která později použil v klíčových scénách *Bratrů Karamazových*. Dne 24. prosince si téhož roku sepsal memento pro svůj život: 1. napsat ruského Candida, 2. napsat knihu o Ježíši Kristu, 3. napsat své vzpomínky, 4. napsat báseň Sorokoviny (modlitba za zemřelého čtyřicátý den po smrti) plus poslední rozpracovaný román a Deníky.

^{8,9} PYTLÍK, R. F. M. *Dostojevskij: život a dílo*. 1. vyd. Praha: Emporium, 2008. s. 196 – 197, 201

Dne 8. listopadu roku 1880 se podařilo Dostojevskému román dokončit. Bylo to pro něj velké zadostiučinění, neboť románu věnoval 3 roky svého života a další dva roky jej postupně tiskl.

Fjodor Michajlovič Dostojevskij zemřel dne 28. ledna roku 1881, smířen a uklidněn svým odkazem, v 8 hod. 30 minut v Petrohradě.

1. 1 Bibliografie

1. *Chudí lidé* (Бедные люди, 1844-45)
2. *Román v devíti dopisech* (Роман в девяти письмах), 1845
3. *Dvojník* (Двойник), 1846
4. *Pan Procharčín* (Господин Прохарчин), 1846
5. *Polzunkov* (Ползунков), 1847
6. *Bytná* (Хозяйка), 1847
7. *Petrohradská kronika - Literární sny* (Петербургская летопись), 1847
8. *Slabé srdce* (Слабое сердце, 1847-48)
9. *Vánoční stromek a svatba* (Елка и свадьба), 1848
10. *Poctivý zloděj* (Честный вор), 1848
11. *Bílé noci* (Белые ночи), 1848
12. *Cizí žena a muž pod postelí* (Чужая жена и муж под кроватью), 1848
13. *Nětočka Nezvanovová* (Неточка Незванова), 1849
14. *Zápisky z mrtvého domu* (Записки из Мертвого дома), 1854-59
15. *Maličký hrdina* (Маленький герой), 1857
16. *Strýčkův sen/Strýčkův sen* (Дядюшкин сон), 1858
17. *Ves Stěpančikovo a její obyvatelé* (Село Степанчиково и его обитатели), 1858
18. *Uražení a ponížení* (Униженные и оскорбленные), 1861
19. *Nemilá příhoda* (Скверный анекдот), 1862
20. *Zimní poznámky o letních dojmech* (Зимние заметки о летних впечатлениях), 1863
21. *Krokodýl* (Крокодил), 1864
22. *Zápisky z podzemí* (Записки из подполья), 1864
23. *Zločin a trest* (Преступление и наказание), 1865-66
24. *Hráč* (Игрок), 1866
25. *Idiot* (Идиот), 1868
26. *Věčný manžel* (Вечный муж), 1870
27. *Běsi/Běsové* (Бесы) 1871-72
28. *Bobek*, 1873
29. *Deník spisovatele* (Дневник писателя: 1873 год, 1876 год, Январь - август 1877 года, Сентябрь - декабрь 1877 года, 1880 год, 1881 год), 1873-81
30. *Výrostek* (Подросток), 1875

31. *Něžná* (Кроткая), 1876
32. *Sen směšného člověka* (Сон смешного человека, 1877
33. *Bratři Karamazovi* (Братья Карамазовы), 1879-80

1. 2 Spisovatelovy začátky

Jako mladík se Dostojevskij snažil ovlivnit myšlení ruského člověka svými články v časopisech. Jak už bylo řečeno, literární počátky nebyly snadné. Nejdříve s bratrem založil časopisy *Epocha* a *Vremja*.

Jako čtyřiaadvacetiletému se mu podařilo vydat jeho prvotinu *Chudí lidé*, román v dopisech. Je velmi zajímavé, že se Dostojevskij rozhodl pro tuto formu, protože byla možná pro začínajícího spisovatele schůdnější. Je to jednodušší než psát rozsáhlé peripetie příběhu. Je to něco jako divadelní hra na papíře, dialog mezi dvěma nešťastnými lidmi. Ale co ty nezdary v životě obou postav způsobilo? Chudoba? Varvara Alexejevna Dobroselovová nebyla vždy chudá, ale také se nedá říct, že tehdy byla šťastná („*Všechny vzpomínky jsou k pláči, veselé i smutné.*“) Jejím partnerem v dopisech je Makar Děvuškin. Jedná se o staršího muže. Nelze přesně určit jaký je mezi nimi vztah. A to je možná to, čím se podařilo Dostojevskému čtenáře zaujmout. Makar se netají tím, že chová k Varvaře vřelý city, ale spíše se jedná asi o chráněnecký otcovský komplex. Posílá Varvaře dárky a stará se o ni. Dává jí i z toho, co nemá, a proto, jak říká Dostojevskij: „Chudí lidé jsou podivní, to už je tak dáno přírodou.“ Nikdy nevíte, kdy se urazí, nebo kdy vám naopak budou vděční. Dostojevskij podrobně popisuje vnitřní rozpolcenost Makara Děvuškina. Ten je ze své chudoby nešťasten, ne proto že by strádal, ale proto, že se za ni stydí. Neustále se mu honí hlavou, co si o něm kdo asi povídá nebo se mu nedejbože vysmívá. Proto nese velmi těžce, když se dozvídá, že pomlouvačné jazyky zle mluvily o jeho vztahu s Varvarou. Děj zachycuje bídu a zoufalství dvou lidí, kteří se snaží navzájem toho druhého zachránit, ať by to stálo cokoliv. Děvuškin se snaží Varvaru zajistit, ikdyby ho to mělo přivést na mizinu. Kvůli ní se nestydí ponížít a ona se možná právě proto, rozhodne provdat za jistého Bykova, s kterým sice nebude šťastná, ale aspoň zachrání svého přítele od dluhů. Příběh je o bezmezné oddanosti, která ovšem nemá smysl bez toho aniž by měl člověk možnost cokoliv ovlivnit.

Dostojevskij se tady nestydí uvádět svůj postoj ke spisovatelskému řemeslu, píše, že všechno je psáno jen pro smích a dokonce prostřednictvím Děvuškina píše: „*Každý román je hloupost a pro hlupáky je napsaný, proto, aby měli co číst lidé, kteří nemají nic na práci.*“¹⁰ Možná se tak uvnitř sám sebe snažil ze začátku zlehčovat svou práci.

---

¹⁰ DOSTOJEVSKIJ, F. D. *Chudí lidé, Hráč*. 1. vyd. Praha: Lidové nakladatelství, 1979. 239 s.

Dostojevského druhé dílo mi přijde spíš jen jako malá glosa. Formou devíti dopisů sestavil dialog dvou mužů, kteří jsou k sobě ze začátku až moc přívětiví, ale nakonec se nedostatkem komunikační složky uvedou do vzájemného sporu. Ruští muži už jsou zkrátka takoví, až přehnaně slušní. Najednou zjistí, že si vlastně vůbec nerozumí, pak následují hádky přes dopisování a až později jim dojde, že byli oba napáleni. Celé jejich nedorozumění totiž způsobil někdo jiný, kdo jim nakonec ještě i běhal za jejich ženami.

Dostojevskij se pokusil docela vtipně spodobnit satirické poměry v lepších vrstvách. Lidé, kteří jsou zaslepeni svými malichernostmi. Snaží se uchovat si hrdou tvář, hledí více na to, co si o nich myslí ostatní. Vůbec si nevšímají toho, co se kolem nich děje a nakonec jsou napáleni a zhanobeni.

Je nutno dodat, že humoristická literatura nebyla zrovna Dostojevského lepší stránkou. A proto si i myslím, že to byl spíše pokus, kterým se snažil zavděčit svým čtenářům. Není tajemstvím, že většina jeho děl byla nejdříve uvedena v periodikách. To posunuje celou tuhle záležitost úplně na jinou kolej. Jsem ráda, že finanční situace ho nedonutila snažit se o prvoplánově účelovou líbivou literaturu.

Nemohu se zde nezmínit o první novele, kterou Dostojevskij zcela určil, kterým směrem se chce ubírat. *Dvojník* je vůbec první jeho hlubší analýza povahy člověka, který se stane chorobným díky svému vlastnímu přičinění. Hlavní postava, Pan Holatkin, je obyčejný muž, který se protlouká životem jako vládní úředník. Smyslem jeho života je přežít svou existenci jako slušný hrdý člověk, který nepotřebuje ničí pomoc a ani si ji nežadá. Toto přesvědčení jej uvádí až do pasivity, která promění jeho cíl v nepřekonatelný problém. Svou netečností do sebe nechává „kopat“ a v podvědomí to jeho osobnost nedokáže unést. Nakonec se tímto sám uvede do záhuby.

Tento motiv se objevuje i v následujících dílech. Člověk prakticky nedokáže žít sám se sebou a to má za následek, že buď zešílí, zabije se nebo velmi ublíží svým blízkým. Proto se zabývám myšlenkou záchrany a spásy skrze krásu, protože Dostojevskij v tom bezpochyby viděl naději nejen pro své postavy, ale i pro celý svět.

2 Analýza vybraných děl

2. 1 Zápisky z podzemí

Novela *Zápisky z podzemí* vyšla v roce 1864. Vybrala jsem si ji k rozboru, protože se domnívám, že se jedná o první nastínění základních myšlenek provázejících další, mnohem větší díla.

„*Jsem člověk chorobný. Jsem zlý člověk. Jsem nevzhledný...*“¹¹. Šokující začátek, neboť postava se představuje sama. Aby to bylo úplné, Dostojevskij k první kapitole píše vlastní poznámku o osobách tohoto typu. Osoba z doby dávno minulé, která se vyskytuje v tom a v tom prostředí a díky tomu prožívá své utkvělé myšlenky. Jde prý o důsledek, který zapříčinila naše společnost. Vznik a okolnosti, za kterých se společnost vyvíjí, jsou pro mnohé osoby osudné, což se týká jejich myšlenkových záměrů.¹²

„*Osoba z Podzemí*“ se čtenáři představuje pouze jako čtyřicetiletý úředník, záměrně neuvádí jméno. Svým psaným projevem naznačuje, že se jedná o jakousi soukromou životní výpověď a zároveň předpokládá, že ji někdo bude číst. Svůj život bere podle mě jako jednu velkou přetvářku. Uvádí se do póz, přetvařuje se a přitom přiznává, že se sebou pak o to více není spokojen. Ve skutečnosti není zlý – je to jen póza, kterou se brání. Na druhou stranu, když je hodný, má zato na sebe vztek a stydí se za to. Ergo neumí být zlý, ale chce být. Takový rozpor způsobuje záchvaty zuřivosti, protože se neumí ovládat. Je to uzavřený kruh, z kterého není východisko. Když je člověk nespokojený sám se sebou a ví, že to nedokáže změnit, nastává každodenní řetězová reakce, která u člověka nakonec musí vyústit v poruchu osobnosti nebo aspoň sebeponižování, sebetýrání, posmívání sobě samotnému.

Jeho odporování si tkví ve více myšlenkách: „*Schopný člověk doopravdy něčím být nemůže, doopravdy něčím být může jen prostáček.*“¹³ Člověk s charakterem bývá omezený. On sám se považuje za uvědomělého a inteligentního. Ale to neznamená, že musím mít úctu sám k sobě. Proto nachází rozkoš v sebetýrání, kdy pocituje například bolest zubů. Má rozkoš z ponížení a kajícnost je pro něj projevem slabosti. Z toho usuzuji, že tento antihrdina si libuje v nestálých a nepřehledných vizích. Proto, jak sám píše, jsou pro něj přírodní zákony něco, co ho uráží snad nejvíce. Jsou neměnné, stálé, dogmatické a pevné. Taková dogmata

---

^{11,12} DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Zápisky z podzemí*. 4. vyd. Praha: Odeon, 1989. s. 7

¹³ DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Zápisky z podzemí*. 4. vyd. Praha: Odeon, 1989. s. 9

omezují svobodnou vůli, a přesto se právě díky svobodné vůli člověk dopouští zlých skutků. Kdyby byl člověk poučen o svých zájmech a svém skutečném záměru, hned by se stal dobrým a šlechetným., protože kdyby opravdu všemu rozuměl, chápal by, že dobro člověku prospívá. Pokud to lidé dodnes nechápou, pravděpodobně je vzdor výhodnější. Ale copak může dobrý člověk postavit osobní prospěch nad zájem lidstva? Největší váleční vůdci byli civilizovaní, ale také nejvíce krvelační. Samostatná osobnost by neměla mít takovou moc. Je příliš ovládána svými vášněmi. Dostojevskij si tuto chybnou myšlenku chtěl ověřit v praxi a přisoudil tuto ideu svému dalšímu hrdinovi Raskolnikovovi ve *Zločinu a trestu*, který se domníval, že mezi tyto silné osobnosti patří a má právo spáchat zločin pro dobro lidstva. Člověk se ještě nenaučil, že rozum a věda zaměří lidskou přirozenost normálním směrem. To znamená přestat chybovat z vlastní vůle. Chtění by se ztotožnilo s rozumem, tj. s přírodním zákonem. Nebyl by pak už skutečně celý život nalinkovaný dopředu? Matematicky rozebírá život a jeho vlastnosti a přitom vyzdvihuje přirozenost. Individualita je vůbec to nejdražší, co člověk má. Nedostatek způsobuje trvalou amorálnost, a proto musí člověk trpět, aby byl morální. Jestliže je spokojený, musí si zkázu, chaos a utrpení aspoň vymyslet. Člověk má na rozdíl od ostatních tvorů jediné privilegium, a to proklínat. To je také zároveň asi jediné, co dokazuje, že člověk není jen sluhou systému. Takto si dokazuje, že je svéprávný.

Člověk má tendence určovat si cíle. Nebojí se k němu však dojít, když si cestu k nim pořád vlastnoručně tak rozbíjí a chaotizuje? Nejspíš tedy miluje cestu k cíli a ne cíl samotný. Proces destrukce a tvorby se spojuje v jedno. Závěr toho všeho je tedy, nic nedělat: „*Nejlepší je úmyslná nečinnost. A tak tedy, ať žije podzemí!*“¹⁴ A naprostým a dokonalým odporem tohoto všeho je poznámka pisatele, kterou dává čtenáři na vědomí, že vlastně ničemu z toho nevěří, protože bez čistého srdce nelze dojít pravému poznání. Nakonec se uchyluje k pravdě a čistotě. On sám je však takový, protože věří tomu, že tímto svým postojem pomáhá společnosti. Myšlenka polarity, dobra a zla. Bez utrpení nenalézáme štěstí.

V druhé polovině se postava svěřuje se svými tajemstvími a vzpomínkami. Kapitola se nazývá *Mokrý sníh* a uvádí ji tímto úryvkem básně:

*„Když vřelým, dojímavým slovem
jsem duši tvoji rozvrátil,*

---

¹⁴ DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Zápisky z podzemí*. 4. vyd. Praha: Odeon, 1989. s. 49

*ty zoufalá a otřesená,
proklelas hřích, jenž obrátil
tvůj život v útrapy a peklo.
Vzpomínkou drásala jsi srdce,
líčilas hanbu svou a žal,
pak v hrůze sepjala jsi ruce
pláč těžký sebou lomcoval...*

Z básně N. A. Někrasova¹⁵

Považuje se za nevzhledného, ve společnosti se prakticky díky své nedokáže pohybovat. Ostatními pohrdá, ale zároveň se jich bojí. Díky tomu si měl vlastně možnost vytvořit své podzemí. Nebo je to výsledek jeho samotářského života? Nosí ho neustále v duši a vlastní přesvědčení jej nutí k záměrnému a dekadentnímu chování. V této postavě nalézáme dalšího Dostojevského hrdinu, který má přímo panický strach z výsměchu. Jeho příhoda s důstojníkem je přímo ukázková. Strčil do něj omylem jeden důstojník, ale ani si jej nevšiml. Náš hrdina se chtěl ohradit, ale bál se, že bude směšný. Z této banální situace byl takřka až nemocný několik let. Pocítil totiž svou nicotnost a nedůležitost. Epizoda vyvrcholila tím, že chtěl důstojníkovi poslat dopis, ve kterém žádal o souboj. Ve skutečnosti přiznává, že chtěl přátelství, symbiózu, ochranu, zušlechtění. Toto je dle mého ponížení se na nejvyšší míru. Spřátelit se s někým důstojným, abych sám získal na jeho velikosti. A přitom si o něm myslím, že je horší než já. To je dokonce i pokrytectví. Nakonec se projevuje jako velice slabá osobnost. Ve skutečnosti si o sobě myslí velmi málo. Nedokáže s nikým navázat kontakt, hovořit jako rovný s rovným, navzdory tomu jak je inteligentní. Je to pokora, kterou si nechce přiznat? Nedokáže pohnout se svým osudem, ale i přesto sní o tom, že je hybatelem světa. Jeho ideou je představa o všeobjímající lásce, která vychází přímo z něj. Důležitým detailem, který se dozvídáme jen tak mimochodem je, že postava je sirotek. Zažil posměch už na škole. Kompenzoval si nedostatek přátel tím, že se je snažil oslnit svou sečtělostí, ale nikdy toho nedosáhl. Pokusil se tomu u jednoho člověka. Chtěl mu ale vládnout, a potom, co se mu oddal, jej od sebe odehnal. Sám nedokáže mít rovnocenný vztah. Vše to dělá jen pro zábavu. Situace rozlišuje na literární a neliterární. Je to jen manipulátor. Bylo mu ublíženo, tak chce, aby díky němu trpěl někdo další. Chce, aby mu bylo

---

¹⁵ DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Zápisky z podzemí*. 4. vyd. Praha: Odeon, 1989. s.56

ublíženo, a potom šlechetně odpustit. Další jeho literární závěr.

Velká vzpomínka jeho života je spojena s dívkou, kterou si zaplatil na jednu noc jako povyražení. Sám sobě se oškliví: „*Je odporné, jak hrubě a necudně začínat tím, čím opravdová láska vrcholí.*“¹⁶ Vedou spolu dlouhý rozhovor. Uvažuje o tom, že zrovna tahle dívka by mohla být jeho cestou ke zušlechtění sebe sama, a proto ji chce zachránit. Ovšem potom, co se k ní choval hezky a rozmlouval s ní jako citlivý člověk, mu dívka začne děkovat a složí mu poklonu, že mluví jako kniha. To ho rozlítí natolik, že obrátí své jednání o sto osmdesát stupňů a zničí v dívce jakékoliv naděje na záchranu z tohoto odporného a ponižujícího života. I přesto, jak jejich schůzka nakonec skončila, se domluví, že se na druhý den setkají u něj doma. Do jeho bytu přijde zrovna ve chvíli, kdy se úředník hádá o peníze se svým sluhou. Byla to pro něj samozřejmě strašná potupa, protože viděla jeho chudobu. Poprvé se kvůli někomu za sebe opravdu upřímně styděl, ale ona ho objala a tím dokázala, že chápe víc než tuší. Pochopila, že je nešťastný a tím si vyměnili role. Nakonec se pokusila stát ona jeho spasitelkou. On ji však není schopen milovat, protože lásku vidí jako tyranu. Co je lepší: lacině štěstí nebo vznešené utrpení?

Toto dílo je materiálem pro postavu antihrdiny. Člověka nemocného sama ze sebe. V ničem nevidí svou záchranu a když se nějaká taková vidina naskytne, prakticky ji zavrhne, protože si ji nezaslouží. Navíc se mu tato póza trpitele líbí. Láska je pro něj zápas s nenávistí. Odvykl si žít normálním životem a bez svého podzemí by už pravděpodobně nepřežil. Nikdy se z něj už nedostane ven a skutečný „živý život“ je tak pro něj nedosažitelný. Kdyby netrpěl nebyl by spokojený. Jako paradoxista své doby předpovídá návrat velkého poručnictví člověku a jedině nadvláda má pro něj smysl.

---

¹⁶ DOSTOJEVSKIJ, F. M.: *Zápisky z podzemí*. 4. vyd. Praha: Odeon, 1989. s.117

2. 2 Zločin a trest

Dostojevskij na *Zápisky z podzemí* navázal jedním ze svých nejslavnějších a nejoceňovanějších děl, románem *Zločin a trest*. Je známo, že román vznikl na pomezí let 1865 až 1866, kdy se spisovatel neustále ocital ve finanční tísní kvůli své vášni pro hazardní hry. Vystává tedy otázka, jestli to byla skutečná osobní reakce na existenční problémy autora a jestli se ztotožňoval s hrdinou, který spáchá zločin, aby se z finanční krize jednou provždy dostal. Svému nakladateli autor napsal v dopise: „*Je to psychologický záznam o jednom zločinu. Děje se v současnosti, v letošním roce. Mladý člověk, vyloučený z řad posluchačů univerzity, maloměšťáckého původu, žijící v krajní nouzi, z lehkomyšlnosti, z názorové rozkolísanosti podlehl některým podivným nedonošeným idejím, které se vznášejí ve vzduchu, a rozhodl se jedním rázem zbavit své hanebné situace. Rozhodl se zabít jednu stařenu, která půjčuje peníze na procenta. Je hloupá, hluchá, nemocná, lakomá, bere židovská procenta, je zlá a utiskuje jiný život tím, že u sebe mučí jako služku svou mladší sestru. 'Není k ničemu', 'Proč jen žije?', 'Je vůbec nějak užitečná?' – Tyto otázky matou mladého muže. Rozhodne se ji zabít a okrást s úmyslem zařídit šťastný život své matce a sestře, dokončit studia, odjet za hranice a potom být po celý život čestným, pevným, neúchylným při plnění, humánní povinnosti k lidstvu', čímž se pochopitelně 'smyje zločin', pokud se dá vůbec nazvat zločinem čin spáchaný na stařeně hluché, hloupé, zlé a nemocné, která neví k čemu žije na světě, a která by možná tak jako tak za nějaký měsíc umřela.*“¹⁷

„*Člověk je padouch, zvykne si na všechno.*“¹⁸ Vzepřít se neštěstí a chudobě, nezvyknout si na svou hanbu a něco udělat. Zachránit se. Takový je hlavní hrdina románu, Rodion Romanovič Raskolnikov, který se rozhodne vykonat zločin pro dobro lidstva. Avšak jeho úmysl není zločin, ale pouze vražda. Ve svých 24 letech živoří v Petrohradu jako bývalý student práv, který musí přerušit studia pro nedostatek financí. Jeho matka i sestra na tom nejsou o moc lépe. Sestra Advoťja Romanova se hodlá provdat, aby zachránila rodinu a milovaný bratr mohl dostudovat. Ten se s tím však nehodlá smířit a chápe, jaká je to pro Duněčku obrovská oběť. Proto se uchýlí

---

¹⁷ *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Zločin a trest* [online]. c2010 [citováno 16. 06. 2010]. Dostupný z WWW: <http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Zlo%C4%8Din_a_trest&oldid=5470482>

¹⁸ DOSTOJEVSKIJ, F. M. : *Zločin a trest*. 12. vyd. Praha. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960. s. 36.

k vraždě staré lichvářky, okrade ji a nakonec zabije i její sestru, náhodně přicházející domů za právě zavražděnou Lizavetou. Jako slušně vycovaný člověk samozřejmě dokáže rozpoznat zlo a dobro. Ale chápal v té chvíli, co skutečně dělá? Kdyby si dokázal předem uvědomit zoufalost a zbytečnost svého činu, všechno, co po něm bude následovat, kolik zločinů možná bude muset ještě napáchat; asi by šel a rovnou se udal. Pocit hnusu v něm neustále sílil, a to mu nedovolovalo po zločinu již normálně myslet. Ačkoliv ochromen, moc dobře si uvědomoval, že právě spáchal zločin proti člověku, přestože si myslel, že tak konal pro dobro lidstva. Stal se až chorobně paranoidním a několik dní protřpěl ve svém nuzném pokojíku v horečnatém stavu přesvědčen, že právě takto začíná jeho trest. Postupem času se zdá, že zločin nějak ztratil svůj význam. Hned druhý den byl totiž Rodion předvolán ke komisaři z důvodu vymáhání dluhu u své bytné. Čtenář je trochu zmaten jeho reakcí, neboť jej vůbec nenapadne, že teď už peníze na zaplacení dluhu má. Dá se říct, že se úplně vytratil účel.

Ve svých halucinacích dospívá k obrazům a myšlenkám, které naznačují, že počítá s koncem svého života. Dřívější život je pro něj zapovězen a nezaslouží si ho. Je možné, že by cítil skutečný upřímný pocit provinění, přestože si svůj zločin tak jasně obhájil? Naznačuje, že se považuje za nehodného jakýchkoliv lidských projevů od jiného člověka, přestože přiznává, že věří v život a váží si ho. Člověk odsouzený na smrt si ve chvíli před popravou tak cení svého života, že by žil o samotě v černé tmě, na zemi velké jen pro svá dvě chodidla, obklopen propastí. A i tento život by byl životem. „Žít, jen žít, jakkoli, ale žít.“¹⁹ Cokoliv jen ne teď umírat. Je to paradox, protože pro život v bídě, tmě a na malém kousku země by ve chvíli odsouzení obětoval vše. Ale on teď jeden život zabil, aby se on a jeho rodina měly lépe. Určitě tyto myšlenky Dostojevskij objevuje pro čtenáře ze svého vlastního prožitku na popravišti. O to jsou cennější a skutečné. Jde ještě důvěřovat muži, který zabil a přitom si tak vysoce cení každého svého nadechnutí? Nebo to jen dosvědčuje jeho domýšlivost a domněnku o své nadřazenosti?

V nejhorším období Raskolnikovova života přichází do jeho bezútěšného přežívání dívka jménem Soňa. Jejího opilého otce náhle usmrtí kočár s koňmi a ona se stane pro svou rodinu jedinou záchranou. Matka má suchotiny v pokročilém stádiu a ona je jako nejstarší ze čtyř dětí nucena začít provozovat prostituci. Rodion

---

¹⁹ DOSTOJEVSKIJ, F. M. : *Zločin a trest*. 12. vyd. Praha. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960. s. 166.

tento smutný osud rodiny Marmeladovových pozná a snaží se jim pomoci. Přispěje na pohřeb otce poslední hotovostí, kterou disponuje. Jestli je to snaha o vykoupení, pak je velmi dobře skryta a vypravěčem není ani trochu naznačena. Dokonce v tom spatří cestu ze své bezvýchodné situace a tyto události spojené se setkáním se Soňou pro něj znamenají nové nadechnutí k životu, ačkoliv jen chvilkové. Jeho rodina se o něj strachuje a to chorobné mysli Rodina Romanyče vůbec nepomáhá. Odmítá všechny projevy lásky směřované k němu. Je možné, že by jim celé tohle své neštěstí zazlival? Jestliže ten zločin spáchal pro ně, můžou za to, že je mu takhle.

Při konzultaci Rodionova zdravotního stavu s lékařem se jeho rodina dozví, jaký vlastně jejich syn a bratr je: *„Je tak trochu nemluva a morous, tak trochu hrdopýšek. A v poslední době (ale dost možná, že už mnohem déle) se projevuje jako skeptik a hypochondr. Je to velkorysý dobrák. Nerad mluví o svých citech, to se raději zachová hrubě, než aby před vámi otevřel své srdce. Někdy však není vůbec hypochondr, je jen až nelidsky chladný a necitelný, jako by se v něm neustále střídaly dvě protikladné povahy. Hrůza, jak je někdy uzavřený! Pořád nemá kdy, pořád mu někdo vadí, ale přitom leží a nic nedělá. Není ironický, ale ne proto, že by se mu nedostávalo vtipu, spíš jako by neměl na takové hlouposti čas. Nikdy nevyposlechne dokonce, co mu kdo říká. Nikdy se nezajímá o totéž, oč se v té chvíli zajímají všichni ostatní. Hrozně moc si o sobě myslí a zdá se, že ne tak docela neprávem.“*²⁰ Tato zajímavá interpretace již tak dost zvláštní osobnosti naznačuje, že Rodion se pohybuje jakoby na pomezí dvou světů. Jeho sen je být silný a dosáhnout tak důležitého postavení ve společnosti. Mnohdy se však stává zasmušilým a nepříjemným, protože v koutku duše má o sobě pochybnosti. Jak už jsme poznali v *Zápisích z podzemí*, takové nervové vypětí a nedůvěra v sebe sama může člověka dohnat až k duševní chorobě. Oba hrdinové těchto románů mají nesporně mnoho společných vlastností, stejně jako jsou jim vcelku velmi podobné jejich utkvělé myšlenky a monománie. Lidé se teoreticky dělí na dvě skupiny: obyčejné a výjimečné. Právo na zločin vykonaný pro dobro lidstva má inteligentní jedinec, který prosazuje nové slovo. V minulosti tomu byli např. Napoleon, Solón, Mohamed. A ti všichni mohli prosazovat nové myšlenky pouze, když se zpočátku uchýlili k násilí. Hlavní myšlenkou tedy asi je, že účel světí prostředky. Velikost zločinu však musí

---

²⁰ DOSTOJEVSKIJ, F. M. : *Zločin a trest*. 12. vyd. Praha. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960. s. 223.

úměrně převyšovat velikost myšlenky. Háček tkví ale v tom, že všichni bez rozdílu máme stejné právo na život. Náš mladý student věří v nový Jeruzalém a tudíž se jeho zločin zdá jemu samému zcela nicotný. Když uváží, co všechno za hrůzy bylo odpuštěno Napoleonovi, zdá se mu jeho zločin směšný. Takoví lidé mají prostě dovoleno vše. Tato jediná idea se stává hlavní utkvělou myšlenkou posledního Dostojevského románu, *Bratři Karamazovi*. „Člověk se zřekne morálky, svým rozumem ovládne přírodu, pochopí, že nemá naději na vzkříšení a přijme svou smrt. Stane se svým vlastním bohem a všechno mu bude dovoleno.“²¹ Stačí se jen smířit se svou smrtelností a mít pevnou vůli. Raskolnikov se však zdá být slabý a neschopný unést břímě svého zločinu. Jeho tendence neustále se zamotávat do své filozofie potápí poslední zbytky rozumného uvažování. Sám říká, že nezabil člověka, ale princip. Chtěl překročit na druhou stranu, myslel si, že je výjimečný, ale ve skutečnosti se nikam neposunul, dokonce zůstal na stejné straně u obyčejných lidí. Uměl všehovšudy jen zabít. Převýšit zločin dobrem už nedokázal. Přestal věřit sám v sebe. Je zhrzen tímto zjištěním a klasifikuje se jako parazit společnosti.

Dostává hrozné pocity viny a sám se přiznává k alibismu. Schválně si vybral, dle svého mínění, tu největší veš, aby zpětně vykonané dobro nemuselo být tak velké. Tím přiznává, že vlastně předpokládal, že to nezvládne. Peněz si vzal jen tolik, kolik potřeboval na první rok. Zbytek majetku stařeny byl podle závěti, o které věděl i on, přislíben klášteru. Přes to všechno činu nelituje a přiznává, že by ji zabil znova, kdyby mohl. Působí na mě spíš jako člověk, který není spokojený sám se sebou a tudíž má sklony k radikální sebedestrukci.

V těchto dnech, kdy hrdina těžce bojuje sám se sebou, se na scéně objevuje jistý pan Svidrigajlov, u kterého Duněčka sloužila jako guvernánka. Jako ženatý muž se kdysi pokoušel Duněčku svést a připravit ji tak o dobré jméno. Nakonec se ukázalo, že Rod'ova sestra je v tom nevinně a Marfa Petrovna, manželka Svidrigajlova, se jí nakonec veřejně omluvila. Nyní tento muž přijel do Petrohradu, aby po smrti své ženy předal Duněčce 3.000 rublů z její závěti a svých 10.000 rublů jako vykoupení své hříšné duše. Jak sám tvrdil. Tím se stal Raskolnikovův zločin zbytečným. Finanční rodinná krize měla být v brzké době zažehnána. Není to ale to nejhorší, co se mohlo stát? Zjistit, že všechno bylo zbytečné? Pouze týden po spáchání zločinu? V Rodionovi se najednou snoubí nenávist i lítost. K jeho rodině

---

²¹ DOSTOJEVSKIJ, F. M., *Bratři Karamazovi*. 4. vyd. Praha: Academia, 2004. 850 s. ISBN 80-200-1226-5.

přijde naděje na nový, klidný a spořádaný život. Ten však už pro něj není možný. Proto prosí svou rodinu, aby se jej zřekla, jinak je začne nenávidět. Jeho sestra je navíc příliš hrdá, aby přijala takové dary. Neustále uvažuje o nabídce zákonného sňatku s dobře zajištěným panem Lužinem. Sňatek bez lásky a s mužem, který má v sobě pramálo morálky a cti. Rodion není schopen unést tuto nejistotu, ve které se jeho matka a sestra nacházejí. Cítí potřebu je za každou cenu zajistit. A to je vlastně důvod, proč se stará o rodinu Marmeladovových.

Soňa je padlá žena, do které si nejspíš promítá možnou budoucnost své sestry. Úpěnlivě si stojí za tím nejhorším scénářem a v ničem už nenachází uklidnění ani východisko. Soňa se pro něj stane nejbližší osobou a aniž by to tušil, podvědomí ho k ní neustále táhne. Už vycítil, že tahle žena je mu v něčem podobná a zároveň velmi odlišná. Dokonce tolik, že by mu možná byla schopna pomoci. Ona také spáchala zločin. Ale sama na sobě! Obětovala se, umrtvila sama sebe. Rodion se s ní ztotožňuje natolik, že ho napadla myšlenka, že by se měla zabít. Dokonce jí tuto variantu navrhne. Kupodivu ji nepřekvapeně přijala jako velice pravděpodobnou možnost. To je jen důkaz, že myšlenka a vzdělání skutečně zabíjí, jak Dostojevskij píše. Oba jsou inteligentní a nedokázali se smířit se světem, ve kterém žijí. Proto se rozhodli pokusit se ho změnit. Jenže se to nepodařilo tak, jak si to představovali a nyní již nevidí ve svém životě žádný další smysl. Jako další možnou variantu už oba vidí jen pomatení nebo se uchýlit k prostopášnostem. Soňa je však něčím mnohem silnější než Roda. Ji chrání ještě její víra. Proto také Rodion dojde k závěru, že je šílená. Bytost, která se takto pokoří a zapře sama sebe, navzdory tomu, že je inteligentní, je pro něj s vírou neslučitelná. Rozum a víra, dva nespojitelné póly, jako voda a olej.

Je podivné, že si chvíli po těchto myšlenkových pochodech nechá od Soni předčítat pasáž z Bible o Lazarově vzkříšení. Možná ho baví se mučit, neboť je to příběh o něčem, čeho díky svému smrtelnému hříchu nikdy nedosáhne. „*Svíčka už dlouho skomírala v křivém svícnu a mdle ozařovala v té žebrácké světnici vraha a nevěstku, kteří se tak podivně sešli u četby věčné knihy.*“²² Rodion zároveň přiznává důležitost další generace. Váží si života, protože v dětech je příští lidstvo, a proto na sebe oba musí vzít utrpení. Ráda bych také připojila poznámku, že je zjevné, jak moc si Dostojevskij cení ženy jako bytosti rovnocenné muži. V jeho dílech

---

²² DOSTOJEVSKIJ, F. M. : *Zločin a trest*. 12. vyd. Praha. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960. s. 338.

se často objevuje zničený a zkroušený muž nacházející útěchu u silné ženy, byť třeba na první pohled slabé. Mnohdy paradoxně tatáž žena bývá i příčinou oněch mužských slabostí. V *Zápiscích z podzemí* je to také nevěstka. Karta se obrací a není to žena, která potřebuje zachránit, ale muž. Koncem cesty je vytvoření jednoho celku s kvalitním protějškem. Láska a krása citu, které nakonec zachrání dvě už skoro mrtvé duše.

Po pohřbu Sonina otce se stane nepříjemný incident, který umožní Rodovi zjistit, jestli existuje ještě někdo, kdo by došel k podobnému závěru jako on. Soňa je totiž Lužinem křivě obviněna, že mu ukradla 100 rublů. Rodion ho ovšem viděl, jak to na ni nastražil, vše se vysvětlí a Rodion se zajímá o Soňu ještě více než předtím. Byla vystavena veřejnému ponížení a obviněna ze zločinu, který nespáchala. Co by dělala, kdyby věděla, co má Lužin v úmyslu? Jeho plány by zničily celou její rodinu, mladší sestru by stihl stejný úděl a ona by byla za mřížemi. Kdyby měla rozhodnout, jestli má Lužin žít a páchat ničemnosti nebo má-li se snad Kateřina Ivanova utrápiti a zemřít. Jak by rozhodla? Kdo z nich má umřít? Odpověď je jasná: nikdo nemá právo rozhodovat, kdo má žít a kdo ne. Je jasné, že Raskolnikovovi chybí pokora k podrobení se systému.

Tato neshoda v názorech, ale nezabrání tomu, aby se Soně přiznal, co udělal. Její reakce byla okamžitá a upřímná: „*Ach, co jste to na sobě jenom spáchal?*“²³ Nejvíce totiž ublížil sám sobě. Soňa automaticky předpokládá, že se půjde přiznat a řekne, že s ním půjde na nucené práce. To Rodion samozřejmě odmítá a snaží se vysvětlit své pohnutky. Soňa pochopila, že ten bezútešný katechismus se stal jeho vírou i zákonem. Aby ji uklidnil, přiznává, že ho ponoukal sám ďábel a ten si z něj ztropil posměch. Nebylo to konáno ani pro lidstvo ani pro matku. Mám takový pocit jakoby pochopil, že udělal chybu. Chtěl jen zjistit zda je stejná veš jako všichni ostatní. („*Nezabil jsem babku, ale sebe. Babku zabil ďábel.*“²⁴)

„*Běž, zlíbej půdu, kterou jsi poskvrnil, pokloň se světu do čtyř světových stran a řekni: já jsem vrah. Pak ti Bůh vrátí tvůj život.*“²⁵ To je jediná rada, kterou mu Soňa může dát. Ale Rodion odpuštění nechce. Svého činu nelituje. Ví, že ho určitě dostanou, ale polehčující okolnosti nepřipadají v úvahu. Sám chce trpět, co nejvíce.

---

^{23, 24} DOSTOJEVSKIJ, F. M. : *Zločin a trest*. 12. vyd. Praha. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960. s. 425.

²⁵ DOSTOJEVSKIJ, F. M. : *Zločin a trest*. 12. vyd. Praha. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960. s.431

Dokonce ho děsí představa, že ho Porfirij Petrovič (vyšetřující soudce) skutečně pokládá za nevinného. Je možné, že by mu mohla vražda tak lehko projít?

Jako nezávislému pozorovateli se mi v této chvíli zdálo, že hlavní hrdina již jen neustále bloudí v kruhu a nemůže se posunout dále. Bylo nutné nechat zasáhnout někoho dalšího. Tento úkol dostal Svidrigajlov, který pro Rodina Romanoviče viděl již jedinou cestu. V jeho zhýralém srdci se probudil dobrodinec, který se chtěl pokusit zachránit Raskolnikova, aby si opět naklonil Advotju Romanovnu. Prozradí jí celý bratrův zločin, jak jej chápe on a pokusí se o krátké nastínění Raskolnikovovy teorie. (Individuální zločin je přípustný, jestliže je dobrý hlavní účel. Jediný zločin a sto dobrých činů je více než výhodné.) Svidrigajlov se snaží vykoupit svůj hříšný život. Všem pomáhá a snaží se o jejich dostatečné zaopatření. Ale pořád se sebou není spokojený. V hloubi duše cítí, jak je velmi lehké sejít ze správné cesty. Nebo tyto dobré skutky, které v posledních dnech vykonal, nestačí? A nebo jeho peníze těm lidem nepomohou a budou na ně mít opačný efekt a zapříčiní jejich zkázu, tak jako tu jeho? Nevidí už pro sebe žádnou dobrou cestu a spáchá sebevraždu.

Advotja je z bratrova zločinu v šoku, ale i tak myslí (stejně jako Soňa) na jeho odčinění. Rodion je však jiného názoru. Je přesvědčen, že žádný zločin nespáchal a ještě by za to měl dostat odpuštění, protože zbavil svět vši, která ho vysávala. I přes tohle jeho velké přesvědčení Soňa dosáhla toho, aby se šel udat. Spíš než pro svůj klid to udělal pro ten jejich. Při vyšetřování vytanulo na povrch až příliš mnoho polehčujících okolností. Ačkoliv to tak Raskolnikov vůbec nechtěl a neplánoval, dostal pouze 8 let na Sibiři. Matka zemřela na pomatení smyslu. Do poslední chvíle si nepřiznala, co její milovaný syn spáchal.

V epilogu románu se krátce seznámíme s Raskolnikovovým životem na Sibiři. Pracoval rád. Fyzické vyčerpání mu přinášelo alespoň několik hodin klidného spánku. Co se týče jídla a ošacení, jako student kolikrát nemíval ani takové jako tady. Jeho trápení však získáním trestu nepolevilo. Byl by šťastný, kdyby se mohl obvinít sám. Trest se mu zdá příliš krátký a uvažuje o tom, co bude dělat až ho pustí. Žít jen proto, aby žil? To je nesmyslné a zpátečnické. Byl ochoten za svou myšlenku položit život. To byl důvod, proč se pokládal za člověka, kterému je vše dovoleno. Jeho názor změnil až sen o zániku lidstva. Jistou nemocí z Ruska, byl každý člověk přesvědčen o své pravdě. Jakoby byli všichni Raskolnikovovými. Nakonec se lidstvo zahubilo vlastní silou. Tímto prohlédl a poznal v Soně svou záchranu. *„Vzkřísila je láska, srdce každého z nich bylo nevyčerpatelným pramenem života pro srdce*

*druhého.*²⁶ Svět a člověka, který v něm žije, spasí krása a láska; krása citu, nové myšlenky, života a krása oběti jednoho člověka pro druhého. Na rozdíl od předcházejícího hrdiny tento se setkává se ženou, která ho zaujme podobností jejich osudů, a to mu ulehčí přijmout její pomoc.

---

²⁶ DOSTOJEVSKIJ, F. M. : *Zločin a trest*. 12. vyd. Praha. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960. s.563.

2. 3 Bratři Karamazovi

Román *Bratři Karamazovi* je vrcholným a zároveň posledním dílem Dostojevského, který věnoval své druhé ženě Anně Grigorjevně Dostojevské. Dopsán byl jen pár měsíců před autorovou smrtí. Byl napsán jako poslední výstřel. Dostojevskij se snažil o mnohem mírnější pohled na svět než ve svých předcházejících dílech. Původně měl mít pět částí, ale nakonec autor ponechal pouze čtyři. Na začátku byla vize sepsat knihu s názvem Atheismus nebo také Život velikého hříšníka. Uvádí jej 24. veršem z Evangelia sv. Jana, kapitoly 12: „*Amen, amen pravím vám: Zrno pšeničné padna v zemi, neumře-li, onoť samo zůstane, a pakli umře, mnohý užitek přinese.*“

Úvodní kapitola se nazývá Spisovatel čtenáři. Proč by měl čtenář marnit svůj čas sledováním života jeho hlavního hrdiny Alexeje Fjodoroviče Karamazova? Ze stejného důvodu, jako tomu bylo u všech předchozích postav. Raskolnikov se zdál být obyčejný chudý student, a přece se jeho život ubíral zcela jinou cestou, než by kdokoliv čekal. Stejně je tomu tak i u tohoto posledního díla. Zprvu by se mohlo zdát, že se jedná o dějiny běžné ruské rodiny. Ovšem Karamazovi nejsou zcela obyčejní lidé. Hlava rodiny, otec Fjodor Pavlovič Karamazov je typický příklad zbytečného ruského člověka, šašek a komediant. Za svůj život, jak sám říká, se stihl oženit pouze dvakrát. První žena Adelaida Ivanova mu dala prvorozeného Dmitrije pak mu utekla a zanedlouho poté zemřela na tyfus. Druhá žena Sofie Ivanova porodila Ivana a Alexeje. Autor uvádí, že zemřela na pomatení. Nejspíš nevydržela necudné radovánky, které Fjodor Pavlovič pořádal v jejich domě. Nutno dodat, že obě ženy unesl z domu a bez svolení rodičů (nebo opatrovníků) se s nimi oženil.

Prvního syna se zbavil a nechal ho na pospas svému osudu. Zapomněl, že Míťa vůbec existuje, a proto byl převážně vychováván u cizích lidí. Ale hlavním opatrovatelem všech tří bratrů byl vždy sluha Grigorij. Po dosažení plnoletosti Míťa po otci začal vymáhat svůj majetek a peníze, na které si dělal nároky kvůli matčině věnu, jež nakonec přesto, že s Fjodorem Pavlovičem utekla, dostala. A tak to všechno vlastně začalo, skrze spor o peníze, který se později rozrostl ve spor o ženu.

Druhý syn Ivan měl štěstí a díky vzdálenému příbuznému se dostal na studia do Moskvy. Stal se z něj vzdělanec a pisatel článků, ve kterých horlivě propagoval

své odvážné teorie. V mnoha směrech je velmi podobný Raskolnikovovi. Oba došli ke svým závěrům skrze své vzdělání a oba je chtěli realizovat.

Třetí syn Alexej byl naprostý opak svých bratrů. Sám tvrdí, že je také Karamazov. „*Nezáleží na tom, jestli stojíte na prvním nebo posledním schodě. Důležité je, že na těch ‚karamazovských‘ schodech stojíte.*“²⁷ Dostojevskij o něm prostřednictvím jedné z postav pronesl tento aforismus: „*To je snad jediný člověk na světě, kterého můžete najednou nechat samotného na náměstí v nějakém cizím miliónovém městě, a on docela jistě nezahyne, ani neumře hladem a zimou, protože mu někdo okamžitě dá najíst a okamžitě se o něho postará. Nestane-li se to, postará se o sebe sám, ale nebude ho to stát žádnou námahu ani ponižování, a kdo by se o něho postaral, nebude mu to břemenem, ale spíš naopak potěšením.*“²⁸ V románu se o něm nesčetněkrát píše jako o anděli. Sám otec jej má za jediného člověka, který ho neodsoudil. Na rozdíl od svých bratrů vidí svou cestu jako život klášterního mnicha. V této době se Ruskem šíří legenda o tzv. starcích. Tito muži jsou považováni za proroky a světce a působí jako představení kláštera. V klášteře, kde Aljoša pobývá, je tímto člověkem starce Zosima. „*Starce je člověk přijímající vaši duši a vaši vůli do své duše a do své vůle.*“²⁹ Aby Aljoša uklidnil spory v rodině, rozhodne se otce i své bratry předvést před svého drahého starce. Celá scéna proběhne docela bouřlivě, protože Fjodor Pavlovič si neodpustí své komediantské výstupy. Starce Zosima mu dá hned několik rad, jak získat život věčný, ale tou nejdůležitější je: „*...ale hlavně nelžete, to je nejdůležitější.*“³⁰ Protože když lžete, nelžete jenom druhým, ale hlavně sám sobě. Člověk si pak nemůže být jist vůbec ničím, ani sám sebou. Vedle toho, je Fjodor Pavlovič neustále napomínán, ať se laskavě zdrží té své komedie. V porovnání s předcházejícím hrdinou, můžeme říct, že tohle je snad první postava, která se ve výsměchu vyloženě vyžívá. Je rád, když je směšný. Potřebuje být středem pozornosti, a toto je prostředek.

---

²⁷ DOSTOJEVSKIJ, F. M., *Bratři Karamazovi*. 4. vyd. Praha: Academia, 2004. 850 s. ISBN 80-200-1226-5.

²⁸ DOSTOJEVSKIJ, F. M., *Bratři Karamazovi*. 4. vyd. Praha: Academia, 2004. s. 26. ISBN 80-200-1226-5.

²⁹ DOSTOJEVSKIJ, F. M., *Bratři Karamazovi*. 4. vyd. Praha: Academia, 2004. s. 33. ISBN 80-200-1226-5.

³⁰ DOSTOJEVSKIJ, F. M., *Bratři Karamazovi*. 4. vyd. Praha: Academia, 2004. s. 51. ISBN 80-200-1226-5.

V cele starce Zosimy proběhne zajímavá debata o udělování trestu zločinci. O jeho přijetí a významu pro trestance. Výroky starce naprosto potvrzují to, čeho je čtenář svědkem v Raskolnikovově srdci. Po poznání svého zločinu a pochopení toho, v čem vůbec tkví zločincovo provinění, je nejhorším trestem vlastní svědomí. „*Nejmodernější doktríny zločince utvrzují v myšlence, že jeho zločin není zločin, nýbrž jen vzpoura proti nespravedlivé utlačující moci.*“³¹ A to si právě myslel i Raskolnikov. Jeho zločin nebyl zločinem proti lidskosti, ale byl pochopen jako zločin proti nesmyslnému řádu a útlaku. Ivan by nejraději neměl vůbec žádná pravidla. „*Kdyby totiž byla v lidstvu zrušena víra v nesmrtelnost, vyhasla by láska i všechna síla udržující život. Pak by už nic nebylo nemorálního a všechno by bylo dovoleno.*“³² Dokonce i zločin.

Správný Karamazov je smyslný, hrabivý a boží blázen. Ač je se sebou člověk nespokojený, nikdy se nedokáže vymanit ze svého rodu. Takový člověk je pak schopen obvinít proroka z vysávání lidu a označit svého vlastního syna jako syna ďábla a svěťice. Karamazovi se projevují jako hmyz. Hmyz, který rozpoutává v duši bouři chlípnosti. Mají takoví lidé svědomí? Snad jediný Aljoša a i ten přiznává, že se cítí být Karamazovem více než mnichem. Nechtějí být těmi, co se musí rozhodnout. Podle mě je v tomto největší karamazovský problém. Sám Ivan se nemůže rozhodnout, zda věří nebo ne. Když se ho otec ptá, zda je Bůh nebo není, odpoví jistě, že není. Stejně tak nesmrtelnost. Ale proč tedy člověk vyplýval tolik sil na tuhleto marnou víru? Kdo se to člověku posmívá? Podle všeho ďábel. Ale vždyť ani ďábel není. Jeho existence je přímo závislá na existenci Boha, jako protipólu. Takové balancování mezi vírou a nevírou v Ivanovi vyvolává takovéto protichůdné myšlenky. Sám se do toho před otcem zamotává a ten si z něj tropí posměch. On, inteligent, v konfrontaci s takovým šaškem jako je Fjodor Pavlovič nedokáže takové urážky snést. Posměchu se nejvíce bojí právě vzdělaní lidé, protože ponížený a uražený člověk přikládá nejvíce důležitosti své důstojnosti.

Další zamyšlení, které nám Dostojevskij připravuje, se objevuje hned v několika okamžicích, kdy se žena opět stává muži spasitelkou. Stejně jako tomu bylo u Raskolnikova a úředníka ze *Zápisů z podzemí*, i v tomto románu,

---

³¹ DOSTOJEVSKIJ, F. M., *Bratři Karamazovi*. 4. vyd. Praha: Academia, 2004. s. 73. ISBN 80-200-1226-5.

³² DOSTOJEVSKIJ, F. M., *Bratři Karamazovi*. 4. vyd. Praha: Academia, 2004. 850 s. ISBN 80-200-1226-5.

Dostojevskij dává největší mravní sílu ženě. Kateřina Ivanova je hrdá ctnostná žena. Zprvu byla Dmitrijovou snoubenkou, ale později o ni projeví zájem i Ivan, který často vystupoval jako prostředník jejich vztahu. Dmitriji toto, dá se říci, přijde vhod a odejde za Grušeňkou, která je místní poběhlice a uchází se o ni i Fjodor Pavlovič. Dmitrij se tak dostává mezi dvě ženy. Od Káti odchází nejspíš s dobrým úmyslem, aby bratrovi uvolnil cestu, cítí se však být i nehoden takové lásky. Zpronevěří totiž Kátiny 3.000, které mu svěřila, aby je poslal její sestře do Moskvy. Kateřina později Alexejovi přiznává, že o tomto Mítově prohřešku dávno ví a i přesto pořád myslí na jeho záchranu. Divím se, že se Dostojevskij vůbec nezmiňuje o žárlivosti. A nejen u Kateřiny. I Dmitrij je domluven s Grušeňkou, že až se vezmou, i tak si bude moci vodit další nápadníky a Dmitrij potupně zalezle do skříně a schová se.

Obě ho svým způsobem milují. Grušeňka se však nechá později slyšet, že se posmívala otci i synovi. Starý Karamazov má pro ni přichystánu obálku se 3.000, kterou je připraven jí věnovat, až k němu přijde. Za to Kateřina Ivanova cítí k Mítovi vděčnost za půjčku 4.500 rublů, které potřeboval zaplatit její otec. Karta se obrátila ve chvíli, kdy jí její vzdálená teta z Moskvy učinila svou dědičkou a odkázala jí 80.000 věna. Nezměnilo to však její city. Usmyslela si, že Dmitrijovi z vděčnosti obětuje svůj život. Moc dobře tuší, že Dmitrij ji nemiluje, a když ano, tak jen na omezenou dobu. Čím to tedy je, že tak inteligentní žena zasvětil svůj život spásu jednoho karamazovského bídáka? Možná ví, že s ním nebude šťastná, ale i přesto s ním chce žít a zkusit ho zachránit. Vždyť co jiného dělá život životem, než utrpení. To znamená milovat život víc než jeho smysl. Prožitek, okamžik se stávají nejsilnějším článkem lidského života.

Tento spleť uzel vztahů nedokáže rozmotat ani čtenář ani samotné postavy. Kateřina přesvědčuje Ivana, že miluje Dmitrije, právě možná ze zášti k sobě samé. Chce si odepřít klidný a šťastný život. Ivan jejím horoucím vyznáním o Dmitriji věří, protože jeho samozřejmá povaha si nedokáže připustit, že by mohl být milován takovou ženou. Ve skutečnosti chce být Kateřina pouze Dmitrijovou sestrou, přítelkyní a utěšitelkou. Je to silná žena, ale být v takovémhle postavení a sama se přesvědčit o své pravdě, není moc dobré. Nakonec se může sama přivést až k šílenství.

Mnoho vykladačů Dostojevského považuje následující pasáž snad za nejdůležitější z celého románu. Jde o setkání Alexeje a Ivana v hostinci. Oba jsou dobře naladěni a chtějí se více poznat. To rozpoutá vášnivou debatu a smyslu

lidského bytí. Jako rozhodující otázku pro sebe Ivan vidí problém, který se zabývá tím, jestli Bůh stvořil člověka nebo člověk Boha. Láska a nenávisť jsou prakticky to stejné. S tím úzce souvisí i lidské utrpení, ale hlavně utrpení konané na dětech. Čtenář je svědkem několika Ivanových příkladů, jak dítě bylo nemilosrdně týráno vojáky a dokonce i vlastními rodiči. Je to nad lidské chápání, jak dokáže být člověk něčeho takového schopen. Proto Ivan v hloubi duše věří, že nějaká vyšší moc musí existovat. Na světě musí existovat rovnováha; něco, co každého viníka potrestá nebo mu odpustí. Ivan přednese Aljošovi svou báseň v próze o Velkém Inkvizitorovi. Líčí v ní, jak se Ježíš vrátil někdy v 18. století ve Španělsku na svět a začal konat zázraky jako před svým ukřižováním a lidé se mu opět klaněli a chválili ho. Přichází však Velký Inkvizitor a stejně jako Pontius Pilát, jej zatkne. Následuje dlouhá rozmluva. Inkvizitor Ježíši vyčítá, že se neměl vracet, protože nic víc už lidem nemůže předat. Nehledě na to, že jeho oběť neměla smysl. Dal lidem svobodu a lásku, ale oni si ji nezaslouží, protože nevědí co s ní. Závěr tedy je, že se neměl vracet. Církev již převzala odpovědnost za člověka a pomocí lži a autority mu ukazuje svůj správný směr. Je jasné, že Aljoša s tímto výkladem absolutně nesouhlasí. Každému z nás byla dána jistá míra inteligence a plné právo ovládat svůj život a řídit se podle svého nejlepšího uvážení.

Aljoša je rozčarován bratrovými myšlenkami a spěchá zpět do kláštera za starcem Zosimou, který již brzy zemře, aby s ním strávil poslední chvíle jeho života. Starec vypráví o svém životě, o svém povolání k Bohu do kláštera. Odsuzuje domnělou sílící svobodu, která se nakonec promění v otroctví. Proto otec Zosima vyjadřuje podporu prostému lidu a jeho víře, který není obtěžkán intelektualismem. S touto myšlenkou se setkáváme i ve *Zločinu a trestu*. Myšlenka a vzdělání zabíjí. Není tajemství, že Dostojevskij chtěl pro ruský lid jen to nejlepší. Navzdory tomu, že sám byl velmi inteligentní, byl očividně přesvědčen, že vědomosti člověku spíš na chápání světa srážejí než aby mu napomáhaly. Cíl lidského bytí musí být zachován. Po dlouhém vypravování o síle pokorné lásky a spravedlnosti, starec Zosima umírá. Při pohřbu se z rakve šíří silný hnilobný zápach a mnozí starcovi odpůrci to vidí jako důkaz, že celý život učil bludy. Aljoša byl otřesen touto rychlou proměnou některých lidí. Jak Dostojevskij říká, lidé rádi vidí hanbu a ponížení spravedlivého člověka.

Děj pokračuje Aljošovou návštěvou u Grušeňky. Dovede ho sem jeho přítel Rakitin, který je ovšem s poběhlicí smluven, že Aljošu svede a potom zesměšní. Nejspíš tak koná ze žárlivosti, která pramení z velké starcovi náklonnosti k Aljošovi.

Grušeňka se dozví o starcově smrti, a to ji přiměje k lítosti a nechá Aljošu na pokoji. V této chvíli do města přijíždí dávná Grušeňčina láska, polský důstojník. Ihned za ním odjede, jakoby zapomněla na všechny Karmazovi. Míťa šílený žárlivostí, že odešla k jeho otci pro obálku s penězi a vybrala si jeho, utíká k otcově domu. Následuje scéna, kdy Dmitrij přijde do hostince za Grušeňkou a jejím důstojníkem zakrvácený a se 3.000 v kapse. Chce je prohýřit, potom se Grušeňce odklidit z cesty a zastřelit se. Grušeňka však s důstojníkem není spokojena a když zjistí, že za ni nechce přijmout od Dmitrije nabízené peníze, vyžene ho pryč. Tito dva milenci se tedy konečně dají dohromady, ale plány jim překazí komisaři a policisté. Přišli Dmitrije zatknout pro otcovraždu. Je mnoho důkazů, které dosvědčují tuto domněnku; především peníze, kterými chtěl vyplatit Grušeňku. Před soudem se přizná, že se cítí vinen mnoha hříchy; opilstvím, protospášností a špatným životem, ale vrah není. Přesto však odsouhlasí, že otce ve skutečnosti zabít chtěl. U soudu mluví otevřeně a upřímně. Celý život se snažil žít správně, ale jako všem ostatním se mu to nedařilo. Všichni žijeme v hříchu, ale jakmile někdo překročí hranici, společnost se vyděsí. Tady bych chtěla opět odkázat na *Zločin a trest*. Hřích, přečiny a zločiny se dějí neustále. Pokud jste však souzen většinou, jedná se o zločin, který musí být tvrdě potrestán. Všichni v hříchu žijí, ale všem se líbí. Pokrytectví davu.

Aljoša bratru Dmitriji věří, že otce nezabil. To obviněného přivede ve vězení k poznání a dokonce se vyslovuje, že pokud se bude lidstvo ubírat stejnou cestou, má o existenci Boha strach. Grušeňka Míťovi také věří, ale Ivan, stejně jako já, když jsem tento román četla poprvé, nepochybuje o bratrově vině. O to šokující je přiznání Smerďakova, čtvrtého bratra. (Fjodor Pavlovič jej počal s Lizavetou Smrdutou, pomatenou ženou.) Smerďakov byl Ivanovou teorií i ním samotným vždy takřka uchvácen. Proto se teď přiznává, že vykonal tento čin jako potvrzení jeho vize. Ivan se snažil doložit, že individuální dobro nakonec prospěje i většině. Smerďakov pro peníze zabil otce a ideu „vše je dovoleno“ si vyložil zcela po svém. V závěru můžeme říci, že každý člověk si dobro a zlo určuje sám. Společného závěru a dobra pro lidstvo tedy touto cestou nikdy nemůžeme dojít. Jednotlivec se nemůže chápat moci, ačkoliv je přesvědčen o své pravdě. Podívejme, co s takovou tezí udělal tak pokřivený člověk jako je Smerďakov. Odmítá se před soudem přiznat a ještě obviňuje Ivana, že to konal na jeho příkaz. O to více se teď Ivan cítí jako spoluviník, ne-li samotný vrah. V Ivanovi se probudí jeho svědomí, se kterým při svém rozumu nepočítal. Zjeví se mu čert jako zosobnění jeho zlého ‚já‘. Debatují spolu o všem

možném. Čert si stěžuje na svůj revmatismus, aby dokázal, že je svým způsobem také smrtelný a že od člověka se svým způsobem neliší. Říká, že sám by chtěl Bohu být poslušný. Tím se podle mě jen snaží dokázat všeobecné pokrytectví. Ivan se jej ptá, zda věří v Boha. Čert se podiví nad tak nesmyslnou otázkou a tudíž jeho odpověď není jednoznačná. Tvrdí, že neví. Ztratil přehled o tom, co existuje a co ne. On sám však věří, že on jako čert je skutečný, protože bez něj by se na světě nic nedělo. Člověk potřebuje cítit, že trpí, aby věděl, že žije. Čert hlavně věří v člověka. Bytost, která svým rozumem a vůlí zvíťazí nad přírodou. Víra ve vyšší existenci bytí není třeba. Člověk se tak osvobodí od svého břemene a přijme svou smrt. „*A bude jako Bůh a všechno mu bude dovoleno. A jakmile bude člověk bohem, přestane platit jakýkoliv zákon.*“³³ Pokud se člověk nedokáže rozhodnout čemu věří, je lepší se uchýlit k sebevraždě.

Proto je důležité, cítit se být vázán k druhému. Zodpovědností a takovýmto omezením svobody získáváme na výši sami před sebou a přesně jak vyplývá z učení starce Zosimy, lidé musí žít ve světě živé lásky. Vytváří se tak společná vina a všichni za všechny jsou navzájem vinni. Mnohdy totiž vina spočívá jen v tom, že trestanec se cítí být vinen pouze vůči druhým. Sám před sebou je čistý. Proto je nutná důvěra a víra v uzdravení každé duše. Jestli ne, pak je vše uzavřeno v kruhu a není z něj cesty ven. Viník pak pozná svou vnitřní vinu a dokáže se pak konečně smířit sám se sebou.

Soudní přelíčení pokračuje několika výpověďmi. Když přichází před soud Ivan, nikdo nečeká takový zvrat. V blouznivém záchvatu se snaží vyložit vše, jak to bylo, a popravdě. Ukazuje soudu 3.000, které mu dal skutečný vrah Smerďakov. Ten se rozhodne spáchat sebevraždu, neboť vidí, že také nesplňuje podmínky své utkvělé myšlenky. Tíha svědomí mu nedovolí již dále setrvávat na tomto světě. Všichni se k tomuto doznání bohužel staví jako k pokusu o záchranu bratra. Kateřina Ivanova dostane hysterický záchvat a tyto události ji přivedou do stavu, kdy se chce pomstít Dmitrijovi za všechny urážky a ponížení, které od něj musela snést. Předkládá soudu dopis, který jí Dmitrij v opilosti napsal. Píše v něm, že zabije otce. To se nakonec stane usvědčujícím důkazem. Příčinou vraždy tedy nejsou peníze, ale žárlivost. Řeč obhajoby se stává jakýmsi posledním autorovým výstupem. Na Mítovu obranu se hovoří o podstatě zločinu jako takového. Je jasné, že Mít'a bude nejspíš

---

³³ DOSTOJEVSKIJ, F. M., *Bratři Karamazovi*. 4. vyd. Praha: Academia, 2004. s. 756. ISBN 80-200-1226-5.

odsouzen. Proto se snaží zmírnit aspoň výši trestu. Otcovražda je největší zločin jaký Rusko zná. Ale byl Fjodor Pavlovič svým synům otcem? Vzpomeňme si na špatnou výchovu všech čtyř bratrů. Jejich vina není, že byli špatně vychováni. Otec si za to tedy může sám, že ho zavraždili. Kolektivní vina je nakonec útěchou i pro Dmitrije i pro Ivana. Rozsudek pro Dmitrije však zní 20 let na Sibiři.

Celý tento rozsáhlý příběh je kronikou rodiny, která měla problémy vyrovnat se se svými osudy. Dostojevskij se pokusil sepsat náboženský román se vším všudy. Jsme svědky lásky, utrpení, žárlivosti i nenávisti. Lidská povaha je příliš složitá na to, aby v ní člověk četl jako v knize, a proto je toto dílo cenným zdrojem pro každého, kdo má odvahu najít v sobě Karamazova.

ZÁVĚR

V životě Fjodora Michajloviče Dostojevského můžeme nalézt celou řadu událostí, které zásadním způsobem ovlivnily jeho myšlení. S jistotou můžu říct, že by si přál, aby bylo přihlédnut k jeho ruskému původu, k velikosti národa i země jako takové. Rozlohou je Rusko vůbec největším řízeným společenstvím na světě. Tak rozlehlá země vyžadovala rozdělení na gubernie, komunikace byla velmi složitá a car své postavení upevňoval jen velmi těžce. Snad ani jeden z vládců to neměl lehké. Předminulý rok jsem viděla divadelní inscenaci *Smrt Pavla I.* režisérky Hany Burešové vytvořenou na motivy Dmitrije Merežkovského. Hra zpracovávala poslední dny života ruského cara, který byl až chorobně vyděšen z toho, že jej někdo přijde brzy připravit o život. Celá řada ruských carů totiž nezemřela přirozenou smrtí. Většina přišla o život při převratech.

Ruská společnost byla rozdělena přesně tak, jak psal Dostojevskij, na ubohé a mocné. Vyšší vrstvy byly naučeny na zahálčivý a jednoduchý život. Příslušník takové vrstvy dostával roční rentu několika set rublů i více. Jeho životní náplní byly debaty a posedávání; literárně by se to dalo klasifikovat jako archetyp zbytečného člověka. Naproti tomu chudé vrstvy se potýkaly s neustále narůstající surovostí; mezi sebou i od vyšších vrstev. Každodenní boj o život se podepsal i na Dostojevském. Svými texty se snažil na tohle všechno poukázat a najít pro ruský národ nějaké východisko.

Jako prostý člověk se snažil, aby jeho život nebyl zbytečný. Jestliže v sobě viděl takový potenciál, chtěl jej využít. K dráze spisovatele se musel nejspíš dlouho přemlouvat. Důkazem je, že svou prvotinu přepisoval snad pětkrát. *Chudí lidé* měli takový úspěch, že ho to povzbudilo a pokračoval. Ve svých dílech hledal důvod proč žít a být spokojen pouze s tím, co máme. Jeho výsledky jsou však hodně rozporuplné. Hnutí k nenávisti vždy nacházel až příliš snadno. Pohnutí k lásce se hledalo mnohem obtížněji. Hlavním pravidlem, které vyžaduje, aby ho jeho hrdinové dodržovali, je, že jsme si všichni rovni. Štěstí lidstva nesmí být stavěno nad individuálním utrpením. Proto se Raskolnikov ve svém přesvědčení mýlil. Člověk musí pochopit, že ať spáchá cokoli, nejvíce ublíží sám sobě. Jakmile dospěje k názoru, že jeho rozumová vyzrálost je na takové úrovni, že převyšuje i Boha, ztratí poslední zbytky své naděje na nesmrtelnost.

Nejhorším proviněním člověka je podle Dostojevského nečinně snášet svůj osud. V Raskolnikovovi se o to snažil cestou zločinu. Svědomí mu ovšem

nedovolovalo dále žít podle mravních zásad. Aby dosáhl svého cíle neváhal pomyslet na další zločiny. Sám se tak uvrhl do dalšího setrvání na jednom místě. Ivan si myslel, že jeho teze je pravdivá, protože si skrze své vzdělání nedokázal připustit existenci vyšší moci. Vnitřně však cítil pravý opak, a proto se sám nakonec stal tak trochu pomateným. Smerďakov je typickým příkladem zhrzeného člověka. Celý život s ním jednali jako se hmyzem, takže se to pokusil změnit. Vraždou otce chtěl dokázat Ivanovi, že jeho utkvělá myšlenka je pravdivá. Kdyby však ve skutečnosti přestaly platit zákony a všechno by bylo dovoleno, lidé by nejen ztratili naději na vzkříšení, ale i na radostný život, o který všichni tak stojíme. Být spokojený a neutlačován.

Dostojevskij se svým dílem postavil proti uražení člověka člověkem, proti lidské bídě, proti lidskému utrpení. Při rozdělení lidí na ubohé a mocné, peníze a zlo splývají v jedno. Jeho hrdina se snaží bojovat, ale s pasivitou. Jako by to byl předem prohraný boj. Láska je pro něj především bolest. Soucit a přátelství mu zasazují ty největší rány. Dostojevskij psal, aby pomohl obětem špatných sociálních podmínek. Svou snahou se z tohoto živoření vymanit, v nich neustále probíhá boj mezi principy dobra a zla. Z boje se společností se stává boj se sebou samým. Člověk pak hledá svou vnitřní pravdu, svého boha. Od problémů sociálních se tak Dostojevskij dostává k problémům lidské duše. A jestliže ve *Zločinu a trestu* tvrdí, že člověk je z velké části produktem společnosti a prostředí, ve kterém žije, pak je to uzavřený kruh a člověk sám je původcem zla. Prioritou tedy není změnit společenský řád, ale lidskou duši. Tím se Dostojevskij staví na stranu víry, pravoslaví.³⁴

Sami z vlastní zkušenosti víme, jak velký je rozdíl mezi rozumem a srdcem. Co rozum vidí jako hanbu, to je pro srdce krása. A většina lidí právě vidí krásu i v nízkosti, v karamazovské nízkosti. Krása je strašlivá, ale i tajemná. Dábel tu zápasí s Bohem a bojištěm jsou lidská srdce. Největší krása pro člověka vězí v tom, že každý sám za sebe má možnost volby. Všichni se můžeme rozhodnout, zda budeme dobří nebo špatní. Avšak svoboda není to nejkrásnější. Se svobodou přichází i zodpovědnost. Pro některé se pak stává svoboda více tíhou než lehkostí. Svoboda volby je pro člověka břemenem.³⁵ Málokdo se dokáže se svým břemenem smířit.

---

³⁴ Srovnání v: DOSTOJEVSKIJ, F. M. : *Zločin a trest*. 12. vyd. Praha. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960. s.567.

³⁵ Srovnání v: BERĎAJEV, N. *Dostojevského pojetí světa*. 1. vyd. Praha : OIKOYMENH, 2000. 147 s. ISBN 80-7298-020-3

Nejdůležitější je uvěřit, že si zasloužíme lepší život. Potom se oprostíme od chaosu duše a vše se bude ubírat ku prospěchu jak jedince, tak společenství. Toto se podle mě snažil Dostojevskij lidstvu předat. Věřil, že svět se během generací obrodí skrze krásu lidského srdce a nastolení rovnováhy duše.

Použitá literatura

- PYTLÍK, R. F. M. *Dostojevskij: život a dílo*. 1. vyd. Praha: Emporius, 2008. 204 s.
- DOSTOJEVSKIJ, F. D. *Chudí lidé, Hráč*. 1. vyd. Praha: Lidové nakladatelství, 1979. 239 s.
- DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Zápisky z podzemí*. 4. vyd. Praha: Odeon, 1989. 178 s.
- DOSTOJEVSKIJ, F. M. : *Zločin a trest*. 12. vyd. Praha. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1960. 570 s.
- Srovnání v: DOSTOJEVSKIJ, F. M., *Bratři Karamazovi*. 4. vyd. Praha: Academia, 2004. 850 s. ISBN 80-200-1226-5.
- BURSOV, B. I. *Dostojevskij a jeho svět*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1978. 579 s.
- KOUKOLÍK, F. *Proč se Dostojevskij mýlil?*. 1. vyd. Praha: Galén, 2007. 216 s. ISBN 978-80-7262-482-9.
- DDOSTOJEVSKAJA, A. G. *Život s Dostojevským*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1981. 360 s.
- KAUTMAN, F. F. M. *Dostojevskij: věčný problém člověka*. 2. vyd. Praha. Academia, 2004. 256 s. ISBN 80-200-1273-7.
- DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Petrohradská kronika*. 1. vyd. Praha: Odeon. 1985. 594 s.
- DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Deník spisovatele. 1. díl*. 1. vyd. Praha: Odeon. 1977. 665 s.
- DOSTOJEVSKIJ, F. M. *Deník spisovatele. 2. díl*. 1. vyd. Praha: Odeon. 1977. 618 s.

Internetové zdroje

- Spisovatelé.cz: *Nikolaj Alexejevič Někrasov* [online]. c2010 [citováno 7. 3. 2010]. Dostupný z www: <<http://www.spisovatele.cz/nikolaj-alexejevic-nekrasov>>
- Glosy.info: *Charles Fourier* [online]. c2010 [citováno 7. 3. 2010]. Dostupný z www: <<http://glosy.info/texty/charles-fourier-prorok-s-myopickou-vizi/>>
- Literární doupě: *Fjodor Michajlovič Dostojevskij* [online]. c2010 [citováno 7. 3. 2010]. Dostupný z www: <<http://ld.johannesville.net/dostojevskij/dilo>>
- Dostojevskij.cz: *Bratři Karamazovi* [online]. c2010 [citováno 19. 6. 2010]. Dostupný z www: <<http://dostojevskij.cz/karamazovi.html>>
- Dostojevskij.cz: *Zločin a trest* [online]. c2010 [citováno 19. 6. 2010]. Dostupný z www: <<http://dostojevskij.cz/zlocin.html>>

SahaWeb: *F. M. Dostojevskij – Bratři Karamazovi* [online]. c2010 [citováno 15. 6. 2010]. Dostupný z www: <<http://www.sklisen.cz/sahaweb/index.php?Page=5&Detail=147.txt> |>

ANOTACE

Jméno a příjmení	Lubica Omastová
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Jaroslav Vala, Ph.D.
Rok obhajoby:	2010

Název práce:	Svět spasí krása (čemu věřil F. M. Dostojevskij)
Název v angličtině:	Beauty Will Save the World
Anotace práce:	Předkládaná bakalářská práce se zabývá životem a dílem Fjodora Michajloviče Dostojevského. Jejím cílem je na základě analýzy vybraných děl představit některé rysy autorova chápání světa.
Klíčová slova:	Analýza literárního díla, F. M. Dostojevskij, ruská literatura, 19. století, psychologický román, Zápisky z podzemí, Zločin a trest, Bratři Kramazovi
Anotace v angličtině:	The main aim of the bachelor's thesis is to analyze and interpret novels of F. M. Dostoevsky including his biography. It tries to find some features of author's point of view.
Klíčová slova v angličtině:	Analyse literary work, F. M. Dostoevsky, Russian literature, 19th century, psychology novel, Notes from Underground, Crime and Punishment, The Brothers Karamazov
Přílohy vázané v práci:	
Rozsah práce:	40 stran
Jazyk práce:	čeština